

RECENSE A REFERÁTY

J. Frel: Počátky řeckého sochařství. Praha 1951, Orbis. 75 stran textu, 96 str. ilustrací.

Česká literatura o starověku byla v posledních letech obohacena vedle překladů také několika původními pracemi; z nich recenzovaná práce J. Frela pojednává o řeckém sochařství archaického období. F. usiloval o marxistické osvětlení tohoto krásného období zápasu o realistický výraz v sochařství; sleduje jej až do počátků klasického období. Snažil se, alespoň v důležitých a základních rysech, neustále spojovat vývoj hospodářský a společenský s časným řeckým vývojem uměleckým a prokázat na použitém materiálu platnost marxistické poučky o uměleckém projevu jako odrazu skutečnosti. Velku se mu to zdařilo a často jsou jeho závěry velmi pěkné; avšak někdy, i když nechceme o výsledku pochybovat, nezdá se nám vyození závěrů do té míry propracováno, aby přesvědčilo i ty, kteří jsou odlišného mínění.

Po úvodu se F. nejdříve zabývá funkcí plastiky a magie v pozdní rodové společnosti a přechází k dokladům z t. zv. geometrického období. V tomto úseku přecenil význam magie; ta měla nepochybně velký vliv při vytváření výtvarných památek, avšak nebyla jakousi monopolní matkou výtvarného umění. F. se neobíral otázkou počátků umění na starořecké půdě v širším rozsahu; proto také patrně zanedbal význam uměleckých dokladů starší, t. zv. egejské kultury a částečně i nejstarších geometrických sošek. Tak by snad bylo možno vysvětlit to, že došel k překvapujícímu závěru (str. 14), že »první umělecká plastika« v řeckém světě je »plastika vytvářená aspoň do určité míry specializovanými výrobci« koncem IX. stol. př. n. l. — jinými slovy řečeno, za narůstání třídní společnosti v této době. V období řecké kolonisace, jejíž význam autor zdařile popisuje na dalších stránkách, došlo k rozvoji výroby a k její specialisaci; specialisace zajisté podpořovala rychlejší rozvinutí umělecké produkce, avšak nemohla přivodit — teprve ona — počátek umělecké výtvarné tvorby vůbec.

Zdařile, byť poněkud obecně a spekulativně, vysvětluje F. vývoj od starých dřevěných rodových svatyní k monumentální kamenné chrámové architektuře úpadkem postavení rodové aristokracie a rozkvětem řeckých městských států. Zápas nových sil se starými, velmi prudký v VII. stol. př. n. l., projevil se i v kulturní oblasti, a také reprezentativní stavby chrámů mohou často dokumentovat rychle vzrůstající bohatství a moc mladých sil řecké společnosti. Nové chrámy znásobily možnosti sochařů; k jejich výzdobě se užívalo volné plastiky i reliéfu. Mezi příklady uvádí F. metopu s Gorgonou a Perseem, kterou je správnější datovat s Ch. Picardem (Manuel d'archéologie grecque, Sculpture I, 1935, str. 351 n. a 645) do poloviny VI. stol. př. n. l. než do poslední čtvrtiny tohoto století, jak jí zařadil autor (str. 24). Bylo lépe použít vžitého označení stavby, kterou zdobila tato metopa, totiž chrám C v Selinuntě, než napsat »metopa jednoho chrámu ze sicilského Selinuntu« (str. 24). Autor se také v textu nemusel vyhýbat běžnému názvu »staré hekatompodon« při pojednání o trojtělem démonu ze štítové výzdoby tohoto starého chrámu na athénské akropoli (str. 25 dole). Spojení významu. plastické výzdoby svatyní se společenskými poměry není ovšem vždy zcela jasné; F. uvádí jen několik dokladů, a bude třeba dalších podrobnějších studií, abychom dospěli přes velkou složitost problematiky k přesným závěrům a objasnili si tak, jak monumentální architektura zrcadlí ideologii otrokářské společnosti a slouží jí ve všech jednotlivých konkrétních případech. Přes otázku zobrazení prostoru na metopě s Dioskury sikyonského thesauru v Delfách dostává se F. stručně ke korintské keramice v období jejího rozmachu, a tak i ke stykům s Východem a k orientálním prvkům

v řecké keramice a plastice; orientální prvky, říká autor, thematicky obohatily řecké výtvarné umění a řemeslo, avšak jinak nezpůsobily žádnou změnu.

V rozvoji volné plastiky mají významné místo sochy mladíků, zvané kúroi, kterým autor věnoval zasluženou pozornost. Odmítá jejich odvozování z egyptského sochařství; avšak po formální stránce mají k němu přece jen blíže než k malým soškám bojovníků z geometrického období, které F. uvádí (str. 31) jako genetické předchůdce kúrů. Velmi pěkně je v práci vysvětlen přechod od »monumentálnosti«
formy ke kvalitě podání a ke zdokonalování realistického provedení jednotlivých anatomických partií soch; tyto vývojové rysy jsou také doloženy značně velkým počtem příkladů na reprodukcích. Autor, jenž nesouhlasí s krajními staršími názory pokoušejícími se vysvětlit vývoj řeckého umění (mohl snad jmenovat jejich hlavní zastánce), odůvodňuje mínění, dnes již vžitě, o spěti vývojového procesu směřujícího k realistickému podání s rozvojem poznání vůbec (tedy mimo jiné ovšem i s prohloubením anatomických poznatků, jejichž pramen bývá hledán v Egyptě); tento rozvoj poznání byl vynucen bouřlivým rozmachem výroby v VI. stol. př. n. l. a byl doprovázen rozvinutím materialistické ionské filosofie.

Po rozlišení dvou základních skupin sochařských, dorské a ionské, přechází F. k hlavním řeckým sochařským školám archaického období. Zvláštní pozornost věnuje v samostatné kapitole významnému celoreckému středisku Delfám, kde byla příležitost k soutěžení jak jednotlivých obcí, tak i sochařských škol a mistrů, k soutěžení, jež současně umožnilo vzájemné poznávání cizích sochařských výtvorů i rozšíření zkušeností. Významným střediskem se postupně stávaly také Athény. Autor se zdarem souběžně vylíčil hospodářsko-spoločenský i umělecký vývoj v Athénách až do řecko-perských válek; pěkně objasnil společenský význam známé sochy Moschofora a vliv ionského sochařství. Potom šíře dokumentoval vývoj typu kory, jejichž mnoho dokladů se dochovalo na athénské akropoli, ženských to protějšků ke kúrům.

Po několika dokladech reliefní náhrobní plastiky věnoval se autor období přísného stylu, aby na větším počtu dokladů dosvědčil, jakých úspěchů již dosáhl realismus. U sochy mladíka, připisované Kritiovi (str. 58, obr. 62—64), bylo snad vhodné všimnout si pozorněji nepochybně mezi tělem anatomicky pěkně podaným a jaksí houbovitým, až odulým obličejem. Obsáhleji pak F. popisuje plastickou výzdobu Díova chrámu v Olympii, kterou již radíme těsně před počátek klasického období. Bystře si všiml neobvyklého charakteru sochy starší ženy ze západního štítu tohoto chrámu (str. 46, obr. 105), avšak její zařazení a datování bude muset být patrně ještě podrobeno bedlivějšímu zkoumání. V poslední kapitole, pro čtenáře velmi cenné, nacházíme souhrn poznatků o technické práci řeckých sochařů archaického období. Připojen je seznam hlavní literatury, přehledná tabulka, mapa, 109 ilustrací, ne vždy uspokojující kvality, a 5 stránek dokumentačního, velmi užitečného textu k ilustracím.

Z drobných chyb, jichž se několik vloudilo do knížky, uvádím jen: Erecheus — má být Erechtheus (str. 25, posl. řádek), Alkoios — má být Alkaios (tabulka na str. 76, rubrika Filosofie — písemnictví, 9. ř. svrchu), dvakrát V. stol. místo VI. stol. (str. 46, ř. 2 a text k obr. 65), jablko Hesperidek — ne Hesperidovo (text k obr. 108).

Závěrem lze říci, že máme před sebou dílo, v němž se autor — dosud jeden z mála odborníků — pokusil o marxistické objasnění jednoho úseku vývoje řeckého sochařství, neboť svědomitě hledá vysvětlení a zdůvodnění uměleckého procesu v sociálním a ekonomickém vývoji řecké společnosti. Vybírá si k tomu typické doklady, které mohou tento vývoj přiblížit dnešnímu čtenáři, neprobírá tedy všechen obsáhlý materiál. Přitom je práce psána přístupně a dosti obecně, takže má do značné míry populárně vědecký charakter. Avšak tím naprosto nemíníme snižovat hodnotu a význam práce; v zásadních věcech ukazuje cestu dalším detailním analytickým studiím a je skutečně průkopnická.

Martin Pernička

Pavel Oliva: Raná řecká tyrannis. Studie k otázce vzniku státu. ČSAV — Studie a prameny sekce filosofie a historie, sv. 7, Praha 1954. 498 stran.

Tyrannis je zvláštní druh antického státního zřízení vyskytující se dočasně v mnoha řeckých obcích. Podle pozdějšího filosofického pojetí, jež bylo ovšem pod vlivem t. zv. pozdní tyrannidy, náleží tyrannis k nejhorším ústavním formám; je to zvrácený, despotický druh monarchie. Také jméno tyrannos nabylo tak špat-